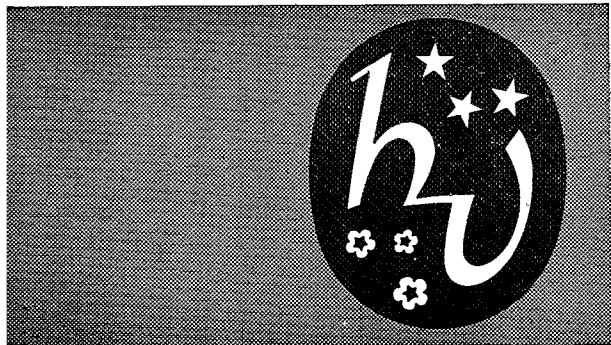

MENS EN WERELD

Dat gevaarlijke humanisme

Er is een groot aantal zaken, dat ver van me afstaat en waar ik me nooit mee bemoei, omdat ik er niet de minste belangstelling voor heb. Een ervan is het militaire leven. Nu is het krijgsgewoel al zo oud als de mensheid en we schijnen er tot op heden nog steeds niet buiten te kunnen, maar mij ligt het niet, ik vind het een onsympathiek bedrijf.

Het Coornherthuis in Driebergen heeft echter niets met wapengekletter te maken, het is het humanistisch vormingscentrum voor militairen, en als u me een paar dagen geleden gevraagd had: „Wat is dat nou precies?” dan had ik moeten zeggen: „Ik heb er geen flauw idee van”. Nu weet ik het wel, want ik ben er geweest en de directeur, de heer Lips, heeft me op allerplezierigste wijze uitvoerig de gang van zaken uitgelegd.

In het kort is het dan zo: er komt in dit huis twee keer per week een groep van een stuk of dertig militairen, die er drie dagen verlof uit dienst voor krijgen en die daar in de eerste plaats gesteld worden voor de vragen: „Wat is christendom?” en „Wat is humanisme?”. Na de inleiding discussiëren ze erover met elkaar en met de gespreksleider en de volgende dag mogen ze zelf hun gespreksonderwerpen kiezen. Dan komt er natuurlijk de hele scala naar voren van alles, wat jonge mensen bezighoudt.

De avonden worden aan de moderne kunst gewijd, omdat, aldus de heer Lips, de moderne kunst in wezen het dichtst bij de jeugd staat. Er wordt dan een jonge kunstenaar uitgenodigd om over zijn werk te vertellen. Een pianist bijvoorbeeld, die begint met een stuk moderne pianomuziek, of een dichter, die onbegrijpelijke verzen voorleest en soms vertoont de heer Lips zelf dia's van moderne schilderijen: „Dan beginnen ze te hinniken, of te joelen, en dan vraag ik: waar hinnik je nou om! En als je 't ze dan uitlegt, dan zie je, dat er toch wel iets van door-dringt.”

„Mogen alle soldaten hier nu komen?” vroeg ik.

„Ja”, zei hij, „maar de minderjarigen moeten toestemming van hun ouders hebben. Dat geldt niet voor de kerkelijke huizen, zodat de gekke situatie zich voordoet, dat mijn zoon straks niet zonder briefje van ons, naar het Coornherthuis mag komen, maar dat hij wel zomaar, als hij dat wil, naar het katholieke of protestantse vormingscentrum kan gaan!”

Och, als hij eenmaal in dienst is, mag hij nog wel meer, zonder briefje van thuis.

Maar wie weet, misschien is het humanisme wel het allergevaarlijkste.

Hier en daar horen we wel eens de opmerking dat het Humanistisch Verbond een beweging is waarvoor men wel sympathie heeft, maar dat de noodzaak er niet meer is om georganiseerd de belangen van het niet-christelijk volksdeel te behartigen. Er is immers voldoende begrip gekomen voor de verschillen tussen levensovertuiging, dat er geen sprake meer is van verdrukking of belemmering van de vrije meningsuiting. Een humanistische beweging kan dan natuurlijk wel nut hebben om vele mensen aan het denken te zetten, en zodoende de geestelijke ontwikkeling te bevorderen. Maar..., zo zegt men dan, zelf heb ik er geen behoefte meer aan, ik heb mijn weg al gevonden. Het Verbond heeft mij niets nieuws meer te bieden.

De voorstelling die men zich soms maakt over het begrip levensovertuiging lijkt ons niet in overeenstemming met de werkelijkheid. Zijn wij moderne mensen al verheven boven de enge en strenge opvattingen van vroeger? Zijn er in onze zo ruim denkende wereld goed gebaande wegen die ons leiden naar een reeks van geestelijke instituten, waar men zich volgens methoden van de zelfbediening een passende overtuiging kan aanschaffen? Is het niet zo dat ieder mens zich een levensvisie moet verwerven? Dit betekent: een duurzaam proces van tegenstand overwinnen. Het verwerven van een levensovertuiging berust op een krachtenspel waarin óók het ongodsdienstige humanisme is opgenomen.

Het nieuws dat ons hierbij wordt geboden, vloeit voort uit de situatie waarin wij ons bevinden, en de weerstanden die hieruit voortvloeien. Het is ondenkbaar dat de groei van het moderne humanisme te vergelijken zou zijn met een reeks van principes die men zich als afgesloten geheel heeft eigen gemaakt als een stelsel voor alle tijden. Het nieuwe ligt in de uitdaging die de geestelijke ontwikkeling voortbrengt als een voortdurend geestelijk avontuur.

Dit is ons kort geleden opnieuw gebleken bij de voorbereiding om de geestelijke verzorging in de kazernes mogelijk te maken. Zoals bekend is heeft het Humanistisch Thuisfront al jaren vruchteloze pogingen aangewend om de achterstelling in de geestelijke verzorging van buitenkerkelijke militairen ongedaan te maken. Het is eveneens bekend dat de minister van Defensie vorig jaar geen termen aanwezig achtte om het verzoek tot geestelijke verzorging door het Thuisfront in te willigen. Intussen is uit een gehouden enquête gebleken dat de behoefte hieraan ruimschoots aanwezig was, zodat de minister zich bereid heeft verklaard aan de gevraagde verlangens alsnog te voldoen.

Nog voordat deze ministeriële beslissing was gevallen meende de Nationale Christen Onder-officieren Vereniging (NCOOV) een waarschuwend artikel te moeten publiceren tegen de humanistische geestelijke verzorging. * Op

zichzelf is zo'n verweer begrijpelijk, maar de motivering van de NCOOV is zeer bedenkelijk. Geestelijke verzorging buiten de kazernes, zo schrijft men, daartegen kan moeilijk bezwaar worden gemaakt. (Sic!) Maar in de kazernes ligt het geval anders, want:

„Onze constitutie en wetgeving draagt het kenmerk van rekening te houden met God. Het Reglement op de krijgstucht noemt zelfs de godsdienst de bron van alle geluk, deugd en ware moed.”

En verder:

„Het gevaar is niet denkbeeldig en het blijkt reeds uit de praktijk, dat vele jonge mannen en wellicht ook jonge vrouwen komen onder de bekoring van de moderne-god-buiten-de-maatschappij beweging. Het is niet te loochenen dat een vrij groot aantal jonge militairen de militaire tehuizen en centra van het humanistisch verbond bezoeken.”

Dat weten we dus; omdat onze constitutie, onze wetgeving, ons Reglement Krijgstucht zo luiden, behoort het Nederlandse Leger tot een soort geestelijk reservaat uitsluitend te betreden door aalmoezeniers en legerpredikanten... Zou het niet van wat ruimer inzicht getuigen wanneer de NCOOV zich af zou vragen of de militairen zelf zich met deze geestelijke dienstorder konden verenigen? Dat militairen, ondanks hun gehoorzaamheid aan het Reglement van de Krijgstucht, óók geacht worden te behoren tot de de door koningin Juliana genoemde „vrije mensen met een geestelijk fundament, met een sterk verantwoordelijkheidsgevoel voor de medemens, met eerbied voor alles wat leeft en groeit en voor eens anders diepste overtuiging”?

Het spijt ons, deze christelijke onderofficierenvrees voor het spook van het humanisme doet ons toch operette-achtig aan wanneer de NCOOV in theatrale bewoordingen neerschrijft:

„Elk onzer heeft de roeping de jonge dienstplichtigen tot een hand en een voet te zijn. Zij dienen een steun en schut te zijn, zodat al die jonge vrienden, wanneer ze gaan door de vuurproef van het leven in militaire dienst, vrij blijven van ongeloofs-invloeden en niet in de vlammen van het humanisme worden verteerd”.

Van harte mogen we zeggen, doe uw best! Het kan niet anders dan heilzaam werken wanneer er geestelijke activiteit heerst ook in het leger. Maar dan wel als voorbeeld voor onze militairen dat zij serieus in staat worden geacht een zelfstandige mening te vormen.

En wat die verterende vlammen van het humanisme betreft, laten we hopen dat de kennismaking met onze humanistische raadslieden in het leger te zijner tijd meer verwarming zal brengen dan verwarring stichten, ook bij de zo zeer bezorgde NCOOV.

Vl.

* Onze Banier, orgaan van de NCOOV-
CSOOV-31-10-61.

Uitgave van het Humanistisch Verbond - Verschijnt om de veertien dagen
17e jaargang no. 3 - 10 februari 1962

Kritisch allerlei

De Nederlandse Jager is het officieel orgaan van een groot aantal verenigingen, waarvan de Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging wel de voornaamste is. Het blad houdt zich echter niet uitsluitend met de jacht bezig, want vorige maand bevatte het een met G. A. C. ondertekend artikel over de „Filosofie van een jager”. Het is maar gelukkig dat er „een” jager staat en niet „de”, want anders zou de schrijver met zijn stukje toch wel een groot aantal mensen voor schut gezet hebben. Wat staat er namelijk in dit stukje filosofie-van-de-koude-grond? Onder andere dit:

„Een Van Deijssel moge dan in de jaren '80 verzucht hebben: 'Een God ben ik in het diepst van mijn gedachten', de atheïstische, dus de godloze, mens staat aanmerkelijk dichterbij het duivelse dan bij het goddelijke principe. Van hem kunnen wij met recht zeggen: 'die Mörder sind unter uns'. Dagelijks worden wij geconfronteerd met dergelijke moordenaars, via pers, radio en televisie.”

Het komt ons voor dat het onjuist citeren van een regel die hij ten onrechte aan Van Deijssel toeschrijft, niet de enige bok is die deze jager hiermee heeft geschooten. Hij moest zich maar tot de jacht op groot wild beperken, het fijnere werk lijkt ons hem bepaald niet toevertrouwd.

Nu het weer voorjaar gaat worden, zullen wij, als de Federatie van VVV's boven het Noordzeekanaal zijn zin krijgt, minder van die hatelijke bordjes „Zimmer frei” achter de ruiten aantreffen dan in voorgaande seizoenen. De kamerverhuurders zal het bekende ANVV-bordje „Logies” ter beschikking worden gesteld.

Naar men ons meedeelde is ook het malle bord bij Egmond aan Zee, dat in de richting van „Bad Egmond” wees, inmiddels verdwenen. Zou men werkelijk wat geleerd hebben? Wij gaan toch weer eens in Zandvoort kijken ook.

Zo deed het ons ook goed dit bericht in Het Parool te lezen: „Het gemeentebestuur van Oberhausen in Rijnland heeft zijn vroegere Joodse stadgenoten, die nu in Israël wonen, uitgenodigd de eeuwfeesten bij te wonen die in september worden gevierd. De stad zal een gedenkboek uitgeven 'ter ere en dankbare nagedachtenis van onze vroegere Joodse burgers, die het slachtoffer geworden zijn van de nationaal-socialistische vervolging en wier schokkend en tragisch lot ons met diepe schaamte en rouw vervult'. Het gemeentebestuur van Oberhausen zal een fonds stichten om twee ouderloze jongeren in Israël te laten studeren.”

Moge deze geest in Duitsland baanbreken...

Vol enthousiasme hebben wij weer een nieuw nummer van Onderweg bestudeerd, het „veertiendaags blad voor de Benelux”, waarvan wij ook in ons vorig nummer al melding maakten, om daar in een sterk argument te vinden voor ons lidmaatschap van het Humanistisch Verbond. Er staat onder meer, dat wij niet zo maar eens een begin kunnen maken met ons geloof; het wordt ons gegeven door God zelf. Maar natuurlijk moeten wij wel meewerken, dat wil zeggen wij moeten beginnen te geloven „op voorschot”, als wij het goed begrijpen, nadat wij op de een of andere manier ergens door geraakt zijn. Dat raken doet God. „En Hij doet het door Zijn Woord. Doordat Hij tot u spreekt. Op welke manier ook. Dat is eigenlijk vanzelfsprekend. Wanneer iemand niets tot u gezegd heeft, kunt u onmogelijk zeggen: ik geloof die man. Er moet iets gezegd zijn. Iets moet u van God bereikt hebben. Daarom vertellen wij het u hier, in dit blad. Omdat u daar doorheen zult horen de stem van God, die u bedoelt.”

Welnu, alle goede bedoelingen ten spijt horen wij in Onderweg nog steeds alleen maar de stem van de dominee die het blad volschrijft en niet die van God. Zodat wij ons maar vasthouden aan de zinsnede: wanneer iemand niets tot u gezegd heeft, kunt u onmogelijk zeggen: ik geloof die man. Dat kunnen wij dan ook niet, en misschien kan de dominee nu ook begrijpen waarom niet. Misschien kan hij – als hij tenminste niet het domme verwijt wil hanteren dat wij er ook geen moeite voor gedaan hebben – nu ook begrijpen, waarom dezulken zich organiseren, om desondanks een eigen overtuiging op te bouwen en het leven zo leefbaar mogelijk te maken. Zelig zal de dominee dat wel vinden, het zij zo. Maar voor wie die veel geroemde Stem nooit gehoord heeft, is het een grootse taak, en hij heeft eerder neiging de haarkloverijen over een woord zelig te vinden, die in de kringen van de dominee schering en inslag zijn.

Hoe hooggestemd de christelijke gevoelens ook mogen zijn, van strikt zakelijke propaganda blijkt men toch ook niet vies te zijn. Zo lezen wij tenminste in de Frankfurter Allgemeine Zeitung een advertentie van de Lesezimmer der Christlichen Wissenschaft (gevestigd in de Frankfortse beurs), waarin een boek werd aanbevolen waarin gezegd wordt:

„Jeder Geschäftsmann braucht dieses Buch, um seine Fähigkeiten zu erweitern” (Iedere zakenman heeft dit boek nodig om zijn bekwaamheid te vergroten).

Dat blijkt dan een boek te zijn over wetenschap en gezondheid, met een sleutel tot de Heilige Schrift, en na een inleiding in de

geest van „velen gingen u voor” komt de klap op de vuurpijl, als de advertentie vermeldt:

„Die Christlichen Wissenschaft zeigt, wie ein Geschäftsmann beten kann, das heisst, wie er sich in verständnisvoller Weise an Gott wenden und von Ihm die Ideen für Durchführung eines jeden rechten Unternehmens erhalten kann.” (De Christelijke Wetenschap – hier beter bekend onder de naam Christian Science – toont aan, hoe een zakenman kan bidden, dat wil zeggen hoe hij zich vol begrip tot God kan wenden en van Hem de ideeën kan verkrijgen voor de uitvoering van een altijd juiste onderneming.)

Als er maar zieltjes te winnen zijn, is men blijkbaar tot alles in staat.

Het Haagsch Dagblad heeft in het jaarverslag van de provinciale Jeugdraad Zuid-Holland een ontstellend voorbeeld van verzuiling gesignaleerd, omdat er bij die raad niet minder dan eenenzestig bonden en bondjes „van allemaal andersdenkende jongens en meisjes” zijn aangesloten:

„We hebben de bond van de Ned. herv. jonge meisjesverenigingen op gereformeerde grondslag, want gemengd zwemmen kan immers erg vies wezen, nietwaar? We zijn er nog niet, want er is ook de bond van Ned. herv. knapenverenigingen op gereformeerde grondslag en de bond van Ned. herv. meisjesverenigingen op gereformeerde grondslag. Bovendien is er de bond voor jongelingenverenigingen en de bond voor gereformeerde jeugdorganisatie. Als de Ned. herv. knapen, jongelingen, meisjes en jonge meisjes in hun kussens zouden snikken, dat zij niet weten waartoe zij nu eigenlijk behoren en dat ze daarom zo eenzaam staan, zou ik me dat duidelijk kunnen voorstellen.

In de katholieke hoek is het weinig anders: diaconale stichting Mater Amabilisscholen, diaconale stichting r.-k. instuif, de Katholieke Arbeiders-Jeugd, de katholieke jeugdbeweging, het katholieke meisjesgilde, de vrouwelijke katholieke arbeidersjeugd, de r.-k. land- en tuinbouwjongeren en de r.-k. land- en tuinbouwmeisjes. Help!

Een van de opvallendste organisaties is in de hele verzuiling dan nog de 'Katholieke Jongeren uit de Middengroepen'. Dit is onzinniger dan alles wat hier al werd geciteerd. Kijk-es-aan, de jongeren uit de middengroepen hebben een eigen organisatie, hou ze bij elkaar, deze kinderen van middengroeperige katholieken. Laat ze vooral niet doordringen tot de lagere groepen of hogere groepen, waar het salaris van de vaders nu eenmaal anders is en dat kan wrijving veroorzaken, dat is zeker. Wie hebben de jeugd van Zuid-Holland overigens aan deze verzuiling geholpen? Wij, die volwassen zijn. En op wiens gezag denken de jongens en meisjes onderling zo verwarrend anders? Op ons gezag.”

Wij moesten even aan Jaap van der Merwe denken, die van al die „andersdenkenden” in Nederland zegt: „Denken? Ja, dat denken wij.”

Nog een berichtje uit Het Vaderland:

„Amsterdamse taxichauffeurs nemen judolessen. Haagse taxichauffeurs denken erover. Gewone mensen doen het soms. Maar dat er zelfs leraressen zijn die judo kennen en een 'dan' bezitten, dat was voor ons nog nieuws.”

Wij vinden die climax van taxichauffeurs via gewone mensen tot leraressen wat vreemd, maar dat zal wel meer een kwestie van stijl zijn en het doet er hier niet zoveel toe, want het stukje vervolgt:

„Een lerares – naar wij vernamen – aan het Maerlantlyceum, kwam nieuw in de klas. De klas was roerig. Er vindt nu eenmaal vaak een krachtmeting plaats tussen de nieuwe leraar en het conglomeraat jongens en meisjes dat klas heet. In dit geval leidde het tot een paar problemen. De lerares nam een flinke, grote rebel en yelde hem met twee vingers. Sindsdien is de klas muitsstil. Zo moet het zijn. Meer judo in de klas. Voor leraren althans.”

Een leraar die niet zo'n perfecte orde heeft, gaf ons het krantenknipsel dat wij hierboven citeerden. Hij keek er verlekkerd naar. Het deed ons een beetje aan Bint denken.

Poëzie

Een klinkende woning openstoten
een huid van taal blootstellen
aan weer en wind.

Woorden vinden
naar het hart van de werkelijkheid
langs de weg van de meeste weerstand.

Uit: Bert Voeten – De tijd te lijf en andere gedichten. Amsterdam, 1961. Uitgeverij De Bezige Bij.

Wat doen we met de geestelijk gestoorde delinquent? (slot)

De terbeschikkingstelling is in 1928 ingevoerd; zij is als volgt geregeld. De rechter kan een delinquent die een misdrijf als wij thans op het oog hebben heeft gepleegd, ter beschikking van de regering stellen ten einde van harentwege te worden verpleegd. Echter moeten daartoe twee voorwaarden vervuld zijn:

ten eerste, de delinquent moet geestelijk gestoord zijn;

ten tweede, het openbaar belang moet de terbeschikkingstelling bepaaldelijk vorderen. Het doet er niet toe of het feit aan de delinquent wordt toegerekend of niet. In het eerste geval kan de terbeschikkingstelling naast, in het tweede geval in plaats van de straf treden.

Dit rechterlijk bevel is geldig voor twee jaar en kan, zo vaak als dat in het belang van de openbare orde nodig is, door de rechter worden verlengd. Dit is het enige wat de rechter met de terbeschikkingstelling te doen heeft. Zolang als de terbeschikkingstelling loopt staat de delinquent ter beschikking van de regering en het is de minister van Justitie die beslist wat er met hem zal gebeuren. Gewoonlijk wordt de delinquent aanvankelijk opgenomen in een rijks-psychopatenasiel of in een particuliere verplegingsinrichting. Na verloop van tijd is terugplaatsing in de maatschappij onder psychiatrisch en maatschappelijk toezicht mogelijk. Aan zo'n terugplaatsing kan zonodig weer een eind gemaakt worden door opname in een inrichting.

Bij de maatregel gaat het, anders dan bij de straf, niet om vergelding. De maatregel wordt wel toegepast naar aanleiding van een gepleegd strafbaar feit, maar zij dient niet, gelijk de straf, om enig verwijt tot uiting te brengen of in te prenten. Dat zien wij in zodra wij bedenken dat de maatregel kan worden toegepast in gevallen, waarin de straf achterwege moet blijven, juist omdat het feit niet aan de delinquent kan worden toegerekend.

Gaat het bij de straf om vergelding, bij de maatregel gaat het om iets geheel anders: om de bescherming van de openbare orde. Daarin, en daarin alléén, is de rechtsgrond gelegen van de vrijheidsbeneming, die deze maatregel aan de delinquent boven de maat van het verwijt dat hem in de straf gemaakt wordt, toebrengt.

Zo gezien is het ook ten volle begrijpelijk, dat de publieke opinie verontrust is, wanneer er ernstige zeden- en geweldsmisdrijven gepleegd worden door ter beschikking gestelde delinquenten. Want de conclusie ligt voor de hand: de terbeschikkingstelling, die bedoelt de openbare orde te beschermen, moet toch wel geheel verkeerd geëxecuteerd worden, indien de verpleegden tijdens die executie kunnen ontvluchten, of in vrijheid kunnen worden gesteld en dan ernstige strafbare feiten plegen.

Toch zij men met deze kritiek voorzichtig. Voor de terbeschikkingstelling geldt met de nodige veranderingen wat eerder met betrekking tot de gevangenisstraf is gezegd. Ook bij de terbeschikkingstelling moet men in de inrichtingen streven naar een therapeutische behandeling van de verpleegde, ten einde hem voor te bereiden op een terugkeer in de maatschappij. Natuurlijk, men kan ook afzien van iedere therapie: men kan de delinquent ook tot het einde van zijn dagen verplegen, zonder hem te behandelen. Maar dat mag men toch menselijkerwijze alleen doen ten aanzien van die delinquenten die men als totaal onbehandelbaar moet beschouwen, en dat vreselijke oordeel zal men toch niet te gauw mogen uitspreken. Behandelen dus, waar behandeling niet geheel kansloos is, en dat wel: behandelen, teneinde terugkeer in de maatschappij voor te bereiden. Zo straks zagen we: bij de executie van de gevangenisstraf komt men telkens tot een afweging van het belang van de gevangene met de eisen die een behoorlijke beveiliging stelt. Iets dergelijks zien we hier nu bij

de hantering van de terbeschikkingstelling; we worden vroeger of later voor vragen gesteld als: kunnen we deze verpleegde thans, nu dat in het belang van zijn wederaanpassing aan de maatschappij nodig blijkt, in deze of die open inrichting plaatsen, of: met weekendverlof sturen, of: met proefverlof sturen, wanneer we letten op het gevaar dat hij mogelijk zal weglopen en zal recidiveren? Gelijk gezegd: het geldt hier beslissingen die in principe genomen worden door de minister van Justitie. Maar die beslissingen worden voorbereid door de geneesheren in de verplegingsinrichtingen en hun voorstellen hebben uiteraard bij de minister zeer groot gewicht.

Kritiek op psychiater

De medici weten dat ook wel, en zijn zich dan ook van hun verantwoordelijkheden op dit gebied ten volle bewust. Zij krijgen ook niet veel kans om deze verantwoordelijkheden te vergeten. Want het is juist tot hen, dat zich vaak de kritiek richt. Men verwijt dan de verantwoordelijke psychiaters, dat zij bij de afweging van het therapeutisch belang van de delinquent aan de ene kant en van het belang van de openbare orde aan de andere kant, te weinig waarde hebben gehecht aan het belang van de openbare orde. De psychiaters wijzen dit verwijt van de hand. Zij zeggen: natuurlijk houden wij ten volle rekening met het belang van de openbare orde; dat moeten wij wel doen, omdat het belang van de openbare orde wat dit betreft geheel parallel loopt met het belang van onze patiënt. Immers: „Stel eens dat ik voorbarig adviseer tot een proefverlof op een tijdstip dat de delinquent nog gevaarlijk is. Er is dan inderdaad grote kans dat er ongelukken gebeuren en dat de gemeenschap wordt geschaad als de delinquent weer een misdrijf begaat. Maar tegelijkertijd betekent dat, dat de patiënt zelf soms weer voor jaren achterop raakt en we weer net zo ver zijn als toen we met zijn behandeling begonnen.” Ik citeer hier prof. Baan in nr. 7 van de vorige jaargang. Deze zienswijze van de psychiater is zeer aannemelijk en aanvaardbaar; toch geloof ik dat wij haar kritisch moeten bezien. Beslissingen als de onderhavige zijn in sterke mate afhankelijk van de geestelijke formatie van degeen die de beslissingen moet nemen. Men moet rekening houden

met het feit, dat een arts die waarlijk arts is zich in de eerste plaats met de zieke, met de patiënt verbonden voelt. En dan gaat het om een afweging van belangen en van risico's. De arts vraagt zich af of de tijd niet is aangebroken dat de patiënt voorwaardelijk wordt ontslagen of met proefverlof gezonden wordt. Natuurlijk zal hij dan zich tevens afvragen hoe groot het risico van mislukking is. Maar ik zal mij zeer wel kunnen voorstellen dat de taxatie van dat risico, getoetst aan de belangen die de patiënt erbij heeft, dat hem een kans geboden wordt, voor de arts anders ligt dan bijvoorbeeld voor een officier van justitie, voor een politiemann. Het is niet hetzelfde, of men in de eerste plaats let op het algemene belang en daarna pas op het belang van een bepaald individu dat in de maatschappij leeft en werkt, dan wel of men in de eerste plaats let op het belang van dat individu waarmede men zich verbonden voelt, en pas via de belangen van dat individu op het algemene. Men begripe mij goed: ik zeg niet dat het oordeel van de arts dan verkeerd is of dat het oordeel van een van die andere autoriteiten dan goed zou zijn. Ik wijs er alleen op dat hier verschillende beoordeling mogelijk is al naarmate men de beoordeling legt in handen van mensen die geestelijk verschillend zijn geformeerd.

Wanneer wij dit alles overwegen, dan doet de vraag zich voor, of de huidige procedure volgens welke de beslissingen nopens het voorwaardelijk ontslag en het proefverlof ten aanzien van ter beschikking gestelden worden genomen, wel ten volle bevredigend is. Ik spreek daarover te dezer plaatse geen oordeel uit. Ik meen dat hier bij uitstek een onderwerp ligt, dat zou moeten worden betrokken in het veld van overwegingen van de in 1960 door de minister van Justitie ingestelde commissie psychopatenzorg. Deze commissie is immers juist ingesteld naar aanleiding van de onrust die in den lande was ontstaan ten gevolge van enige ernstige zedenmisdrijven, door geestelijk gestoorde delinquenten gepleegd.

door Prof. Mr.
Ch. J. Enschede

Veel meer op het spel

Uiteraard zal deze commissie haar arbeid niet tot zulke detailpunten beperken. Want er staat hier veel meer op het spel. De onrust over de executie van straf of maatregel is in wezen een teken dat er in onze huidige cultuurperiode onzekerheid is omtrent de manier, waarop de maatschappij op criminaliteit reageert. Volgens het hierboven uiteengezette stelsel doet de maatschappij dat op twee verschillende manieren; vaklieden zeggen: langs twee sporen: langs de weg van de vergeldende straf die men mede dienstbaar wil maken aan het wederaanpassingsbelang van de veroordeelde; en langs de weg van de beveiligende maatregel, die men eveneens aan de belang dienstbaar ziet. *Principeel* is er tegen deze tweesporigheid weinig bezwaar te maken: het begrip straf impliceert nu eenmaal – psychologisch: – verwijt, – metafysisch: – vergelding. En wel niemand zal betwisten dat, ook buiten het geval van straf, het individuele recht op vrijheid wijken kan voor het belang van de openbare orde; anders gezegd: dat het belang van de openbare veiligheid kan eisen dat iemand uit de maatschappij wordt gesepareerd ook als hem van hetgeen hij misdeed geen verwijt kan worden gemaakt. Maar *praktisch* rijzen er wel moeilijke vragen. Zo is het bijv. lang niet gemakkelijk de gevallen waarin het tot toepassing

(vervolg op pagina 5)

Clara Meijer-Wichmann TER HERDENKING

Wanneer wij nu, veertig jaren na haar overlijden, Clara Wichmann herdenken, is dit het bewijs, dat deze merkwaardige vrouw in de korte jaren van haar leven – zij werd slechts 36 jaar – op hen, die haar hebben gekend, hetzij persoonlijk of door geschriften, een onvergetelijke indruk heeft gemaakt.

Zij kwam uit een eigenaardig Duits intellectueel milieu; haar vader, Hamburger, had in Leipzig mineralogie en geologie gestudeerd en werd reeds op 28-jarige leeftijd tot professor in Utrecht benoemd en verkreeg vooral later grote bekendheid door zijn expedities naar Nieuw-Guinea. Haar moeder, dochter van de dichter Heinrich Zeise, was vol belangstelling voor literatuur en filosofie, schreef op latere leeftijd nog een belangwekkende studie over vrouwenfiguren in het werk van Hebbel.

Thuis leerde zij reeds jong belangrijke mensen kennen, collega's en reisgenoten van haar vader, mensen als bijv. de Zwitserse ontdekkingsreizigers de gebroeders Sarasin, maar ook haar eigen belangstelling ging uit naar het gehele cultuurleven in die tijd. Uit haar dagboeken, die zij reeds als kind was begonnen en die door haar echtgenoot, J. B. Meijer, in diens biografie in uittreksels werden gepubliceerd, blijkt dat zij reeds vroeg geïnteresseerd was in literatuur en vooral in geschiedenis, maar ook valt op de milde wijze hoe zij reageert op verhoudingen en mensen om haar heen. Reeds toen was een besef in haar levendig, dat later duidelijker, als wereldbeschouwing door haar gedragen zou worden: „De vrijheid zou zegevieren. Er zou nooit een paradijs op aarde zijn, maar dat was goed. De mensen zijn het best, waar zij hopen en streven voor het goede in de toekomst.”

Niet een esthetisch zich terugtrekken in een ivoren toren, maar midden in het leven staande zou dit eeuwig streven naar het goede, dit werkelijk levendig humanisme, de inhoud worden van haar latere socialistische levensbeschouwing.

Ook haar zin voor geschiedenis – reeds op zeer jeugdige leeftijd – zou ook later haar pietet voor het verleden blijven houden, die zij echter wist te verenigen met grote eerbied en genegenheid voor al wat jong was, voor alles wat ontsproot uit vormloosheid en naar hogere volmaaktheid streefde.

In haar opstel „De ouderen en de jongeren” komt deze eerbied en genegenheid voor de zich ontplooiende jeugd vooral tot uiting. Als jong meisje schrijft zij hier reeds: „dat de jeugd terecht ziet, dat de meeste dingen op deze aarde 'beroerd' zijn en zij nog te veel idealisme heeft meegebracht om dat 'goed' te vinden, projecteert zij dat ideaal in de tijd, die komen zal, en maakt er een toekomstbeeld van, dat verwezenlijkt moet worden. Zo wordt de jonge mens revolutionair.”

Als studente gaat haar belangstelling uit naar de maatschappelijke betekenis van de vrouw, publiceert zij artikelen over de invloed van de politiek op de vrouw, de vrouw en de arbeid, e.a., totdat zij in 1912, met lof, te Utrecht, promoveert tot doctor in de rechten op een dissertatie „Beschouwingen over de historische grondslagen der tegenwoordige omvorming van het strafbegrip”, die blijk geeft van grote begaafdheid en meer dan gebruikelijke kennis.

Zeker is deze dissertatie meer dan het eerste werkstuk van de afgestudeerde; niet alleen komt haar historische belangstelling uitstekend tot uiting, maar ook in dit werk horen wij reeds de aankondiging van haar latere werkzaamheid in het „Comité van actie tegen de bestaande opvattingen omtrent misdaad en straf”.

In de laatste decennia van de vorige eeuw was een nieuwe richting in het strafrecht opgekomen – niet meer gold de oude wraakidee en de vergelding, maar het was o.a. vooral de Duitse grote jurist Frans von Liszt, die tegenover de starre wettelijkheid van het klassiek burgerlijk

strafrecht het beginsel stelde „niet de daad, maar de dader moet worden gestraft”. Dit betekende een verdieping van het psychologisch inzicht, een erkenning van de maatschappelijke omstandigheden, waaronder de dader leefde. Deze richting stond, o.a. door de opkomst van de nieuwe wetenschap der sociologie, op een deterministisch standpunt. De straf zou niet meer toegepast moeten worden „quia peccatum” – omdat er gezondigd was –, maar „ne peccatur”, d.i. opdat er niet meer gezondigd zou worden.

Het was de Duitse psychiater Kraepelin – vandaag is zijn werk nog altijd belangrijker dan veel, dat na hem kwam –, die tenslotte geen onderscheid zag tussen de misdadiger en de zieke, die de menselijke barmhartigheid voorop gesteld wilde zien, en die een uitsluitend speciaal-preventieve behandelingswijze, die geheel aanknoopt bij de behandeling van zenuwlijders in de eerste plaats en tenslotte bij die van zieken in het algemeen, voorstond.

Ook Clara Wichmann zag „de criminaliteit als een onbewuste, primitieve, tamelijk chaotische reactie van lang tekortgekomenen, die zonder klaar en rustig bewustzijn van hun recht, tersluiks en individueel nemen een klein deel van wat hun en hun klasgenoten aldoor onthouden is”. (In haar opstel „Misdad, Straf en Maatschappij”.)

Maar ook zeer scherp zet zij echter, gedragen door haar historisch inzicht, uiteen, dat de oude en de nieuwe richting in het strafrecht elkaar beïnvloedden. Haar wetenschappelijke vorming liet zij niet door haar idealisme alleen domineren.

Later is Clara Wichmann door haar verdere geestelijke ontwikkeling in de richting van het libertair socialisme veel verder gegaan, zeer zeker ook door invloed van de Franse denker Guyau. In haar studie „Het Recht tot Straffen” zegt zij: „De gewone mentaliteit is: ieder misbruik moet met een strafbedreiging bestreden worden. Een samenleving, die op dwang berust, kan inderdaad zonder straf niet in stand blijven. Maar met het afsterven van de staat en van de dwang, zou ook de straf kunnen verdwijnen. Het hoger beginsel dat ons tot richtsnoer moet zijn in het maatschappelijk leven, is de eerbiediging van ieder menselijk wezen, dat dus nooit middel, werking, moet zijn.”

Haar rechtsopvattingen vonden de beste uitdrukking in het woord van Stammler: „Het recht heeft om tot daadwerkelijkheid te worden de liefde nodig, zoals de fundamentele christelijke idee ons dit aantoonst en inprent.”

In 1917 kreeg zij toevallig „Opwaarts”, het weekblad van de toenmalige „Bond van Christensocialisten” in handen. Het maakte grote indruk op haar, zij werd een trouwe lezeres en een gewaardeerd medewerkster. In 1919 trad zij uit deze bond en werkte toen regelmatig mede aan „De Nieuwe Amsterdammer”. Ook kwam zij meer en meer in die dagen in contact met de werkelijke arbeidersbeweging. Uit die tijd da-

teren haar rijpste studies, „Het historisch Materialisme”, „De filosofische grondslagen van het Socialisme” en tenslotte „De Theorie van het Syndicalisme”.

Zij heeft in die tijd tegen de burgerlijke pers steeds de Russische revolutie in bescherming genomen, maar meer dan eens bestreed zij ook de methoden en tactische beginselen van de communistische partijen. Zij voorvoelde het gevaar van het loslaten en de ontkenning van elk verband tussen doel en middelen door het communisme en zij zag dit zeker voor haar opvatting van het vrijheidlievend socialisme als een even groot gevaar als de verburgelijking van de sociaaldemocratie.

Meer gingen haar ideeën uit naar het libertair socialisme van een Kropotkin en een Rocker en een van haar fraaiste studies is wel die over het syndicalisme. De afkeer van de politieke actie en onderhandeling, uit vrees, dat dit tot de innerlijke verwording van het socialisme zou voeren, de opvatting van zijn taak met eigen handen, door eigen zelfstandige groei het socialisme te verwezenlijken en de opstandigheid tegen een socialisme, dat door en door materialistisch was geworden, spelen hierin de grootste rol. Ook vond zij in dit syndicalisme de belangrijke waardering van de psychische factoren als bezieling en strijdmiddel, de offervaardigheid van de eenlingen en de groep als middel om reeds in de strijd idealen te verwezenlijken en tenslotte ook de afkeer van de alles omvattende en elk persoonlijk gevoel dodende vakverenigingsbureaucratie.

Zij vond alles beter dan de „verstikking van de opstandigheid in het najagen van tijdelijke zekerheden en groepsvoordelen, dan het altijd meer nadruk leggen op de grote weerstandskassen, de ijzeren discipline, zoals die in de moderne socialistische massaorganisaties tot uiting was gekomen”.

Wanneer wij haar werk, dat na haar overlijden door haar echtgenoot J. B. Meijer met grote pietet en op zorgvuldige wijze werd uitgegeven en ingeleid, heden weer doorlezen, is misschien veel door de ontwikkeling van de maatschappij en de wetenschap achterhaald, maar wel trof mij bij herlezing zeer, dat juist de menselijke en geestelijke waarden erin van belang zijn gebleven. Veel wat het strafrecht betreft, heeft zich in de richting, die zij voorstond, ontwikkeld en de uitkomsten van de historische ontwikkeling van het communisme en socialisme in Europa hebben haar sombere gevoelens bewaarheid. De tragiek lag voor haar vooral hierin: „dat nog eer een werkelijke revolutionaire crisis had ingezet, de verzakelijking, het uitsluitend utilistisch redeneren, het streven naar uiterlijk succes reeds tot een zulk schrikwekkende hoogte gestegen was”.

Wij mogen niet vergeten, dat Clara Wichmann in 1922 is heengegaan; de eerste wereldoorlog was pas ten einde, de Russische revolutie stond nog aan het begin van haar ontwikkeling en de beste geesten in Europa meenden, dat een nieuwe maatschappij, zich in Rusland reeds aankondigde; het verderfelijke fascisme en het nationaalsocialisme hadden nog geen zeggingskracht; hoewel zij zich reeds dreigend aankondigden, geloofde men niet aan de realisatie er van; Duitsland lag terneer in de verschrikkingen van de inflatie. In deze gistende tijd van vernieuwing en verwording stond Clara Wichmann manend, haar geloof in de harmonie, in de charitas, de alles omvattende liefde voor de mensheid, betonend.

Dit is vandaag nog de grote betekenis van haar werk en haar persoonlijkheid. Wij willen eindigen met de woorden, die Annie Salomons eens over haar heeft geschreven: „Er zijn enkele mensen, die ons gedurende enkele jaren van hun leven iets onbeschrijfelijk kostbaars en ontroerends hebben te geven. Gelukkig, wie daar bij mag zijn, en die zeldzame gaven verzamelen in zijn herinnering.”

A. C. Bakels

Merleau-Ponty een religieus humanist

Het is opvallend, hoe literaire successen een wijsgeer bekendheid kunnen verschaffen: de Franse filosofen Sartre en Camus danken hun beroemdheid vooral aan de romans en toneelstukken, die zij schreven. Het is dan ook niet zo verwonderlijk dat iemand als Merleau-Ponty, die zich alleen op filosofisch terrein bewoog, zich niet in populariteit met zijn collega's kon meten. Toch oogstte hij in vakkringen van filosofen en psychologen grote bewondering, waarvan zijn carrière het bewijs levert. Hij was nl. eerst hoogleraar in de filosofie aan de Sorbonne, en daarna, tot zijn dood in 1961, aan het Collège de France, waar hij de belangrijkste leerstoel voor wijsbegeerte had, die er in Frankrijk bestaat. Zijn beide dissertaties zijn meesterwerken, die bij hun verschijnen groot opzien baarden. Het zijn: „La structure du comportement”, dat handelt over de gedragingen van de mens (verschenen in 1942) en „Phénoménologie de la perception” (verschenen in 1945), zijn hoofdwerk, dat een veel rijkere inhoud heeft dan de eenvoudige titel: fenomenologie van de waarne- ming, doet vermoeden.

Uit het gebruik van het woord fenomenologie blijkt dat Merleau-Ponty aansluiting zoekt bij de filosoof Edmund Husserl, de grondlegger van de fenomenologische richting in de wijsbegeerte. Voor goed begrip van het standpunt van Merleau-Ponty is het daarom niet ondienstig even stil te staan bij dit begrip fenomenologie en ons af te vragen, wat er nu eigenlijk mee bedoeld wordt. Husserl wilde zich in de eerste plaats met de fenomenen, de verschijnselen, bezighouden die zich aan ons voordoen. Alles wat wij door onze zintuigen van de buitenwereld leren kennen, is een verschijning; het verschijnt aan ons, maar nu is de vraag: hoe kunnen wij de werkelijkheid en de waarheid van deze verschijnselen benaderen? Husserl stelde hiervoor een methode op die in korte trekken hierop neer komt: we moeten in de eerste plaats duidelijk onderscheid proberen te maken tussen dat wat nu eigenlijk verschijnt en dat wat uit onze eigen verklaring en theorie over het verschijnsel stamt.

Fenomenologische methode

Het is nu eenmaal zo, dat wij ons veel meer verbeelden te zien, dan we eigenlijk zien. Wanneer we bijv. iemand tegenkomen die Piet heet, is dit voor ons vaak voldoende om te weten, dat we hem bepaalde eigenschappen, sympathie of

antipathie, kunnen toekennen, omdat we toe- valling al iemand van die naam kennen die ons al of niet aanstaat. Nu is de bedoeling van de fenomenologische methode om met al deze en nog veel anderssoortige oordelen die ongemerkt in ons waarnemen insluipen, af te rekenen. Eerst moeten we weten wat we eigenlijk zien. Pas daarna kunnen we met de werkelijke gegevens van de waarneming proberen tot het wezen van het waargenomene door te dringen. De fenome- nologische methode is dus bij uitstek geschikt voor een wetenschappelijke benaderingswijze en is met name in de psychologie zeer belangrijk.

Merleau-Ponty maakt nu gebruik van deze methode om de menselijke gedragingen te ana- lyseren. Hij onderwerpt het lichaam aan een uitvoerige en diepgaande beschouwing, waarbij hij vooral de nadruk legt op de relatie die er is tussen het lichaam en de wereld, een relatie die er ook al is voordat wij zelf er weet van hebben. Hij zet uiteen dat wij geen wereld tegenover ons hebben, die los van ons staat, maar dat wij de wereld in ons ontdekken. We kunnen ons niet terugtrekken in onszelf, want wij zijn juist be- trekkingen met de wereld, in onze gedachten en in onze handelingen. De wereld is niet zozeer wat ik denk, maar wat ik leef, ik ben open naar de wereld, ik sta onlosbarbaar in relatie er- mee, maar ik bezit de wereld niet, want deze is onuitputtelijk. De taak van de filosofie is, deze relatie van ons tot de wereld te beschouwen. De moeilijkheid schuilt er echter in, dat de filo- sofie zelf ook weer op dit in-de-wereld-staan gebaseerd is. Het is onmogelijk om buiten deze horizon van het menselijke standpunt te treden, we kunnen hoogstens proberen dit standpunt zo- veel mogelijk te verdiepen. Het oude ideaal van „dos moi pou sto”, geef mij een plaats waar ik staan kan, d.w.z. een absolute plaats buiten het menselijke, blijft een vrome wens. Wij moeten ons tevreden stellen dat wij niet meer kunnen bereiken dan baron von Münchhausen, die zich aan zijn eigen haren uit het moeras wilde trek- ken.

Persoonlijke waarheid

Wat betekent het nu dat wij open zijn voor de wereld en dat wij deze wereld leven? Niet al- leen dit, dat wij geen afstand kunnen nemen tot die wereld, maar vooral dat wij die wereld zelf scheppen, door ons eigen leven. Door het sim- pele feit van ons bestaan geven wij een zin aan

onze omgeving; deze zin kan natuurlijk niet absoluut zijn, net zo min als er absolute waarden bestaan. De filosofie is geen weerspiegeling van een reeds voorhanden zijnde waarheid, maar is, zoals de kunst, het voortbrengen van een waar- heid, en dan wel te verstaan: van een persoonlij- ke waarheid, van een individuele zingeving. Ik kan nu eenmaal alleen over mijn eigen meningen beschikken, die altijd voor dwaling vatbaar zijn, hoezeer ik ze ook zelf ter discussie stel. De re- lativiteit van alles wat bestaat en van alles wat een waarde vertegenwoordigt, is niet zomaar een waarheidje ergens in een uithoek van een sys- teem, maar is de voorwaarde van een wijsgerige kijk op de wereld.

Uit het voorgaande volgt zonder meer, dat Merleau-Ponty het Godsbegrip verwerpt, omdat de mens, met het aanvaarden van een (absolute) God, zijn eigen zingeving te niet doet. Waarheid en waarde komen niet van buiten af maar wor- den door de mens zelf verwerkelijk in zijn con- tact met de wereld. Het filosofisch en zedelijk bewustzijn is onmogelijk als er een absolute God bestaat. Uit naam van de mens moet de Godsidee verworpen worden. Bij Merleau-Ponty komen we ook de term humanisme tegen, zij het dan niet als uitdrukkelijk karakteristiek van zijn opvattingen. De term atheïsme, door zijn leer- meester Kojève als einddoel van de filosofie gesteld, wordt door hem op formele gronden verworpen: hij ziet in het gebruik ervan een vanuit de theologie op negatieve wijze benaderen van de filosofie. Naar de inhoud van zijn ge- dachten kunnen we Merleau-Ponty een areli- gieuze humanist noemen, die volledig zal hebben ingestemd met de woorden van Kojève, waar deze schrijft: „de mens ontdekt dat God (die hij zich voorstelde) in werkelijkheid de mens zelf is”. De mens die eerst zijn idealen buiten zijn horizon „projecteerde”, is tot de ontdekking ge- komen, dat zijn houvast buiten die horizon een illusie was. In de filosofie van Merleau-Ponty vinden we het inzicht dat het uitsluitend gaat om de mens die zijn zin geeft aan zijn wereld.

W. van Dooren

Lezingen voor de radio

11 februari, 9.45 uur (VARA): mevr. H. Sin- ger-Dekker „Misdad en straf”.

Clara Meyer Wichmann herdacht.

18 februari, 9.45 uur (VARA): H. Bongers „Geen enkel bewijs”.

25 februari, 9.45 uur (VARA): P. Spigt: „De bedoelingen van Multatuli”.

U kunt zich op de wekelijks verschijnende teks- ten van de lezingen abonneren door overschrij- ving van f 4,- per jaar op giro no. 58 t.n.v. de Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Voor leden van de luisterkring f 3,- per jaar. Losse nummers f 0,25.

De rouw om het plotseling heengaan van zoveel landgenoten die slachtoffer werden van de trein- ramp bij Harmelen is ook in humanistische kring tot uitdrukking gebracht. Toen gelovigen van allerlei schakering enkele Utrechtse kerken vul- den om van hun gevoelens van verbondenheid met de nabestaanden te getuigen, kwamen elders in Utrecht, in het Erasmushuis aan de Oude- gracht, buitenkerkelijken bijeen om van hun diepe bewogenheid blijk te geven. Prof. dr. J. C. Brandt Corstius vond de woorden, passend bij deze trieste gebeurtenis, waarin aller behoef- te tot een getuigenis van menselijke verbonden- heid werden vertolkt.

Ons past een woord van dank jegens de di- rectie der Nederlandsche Spoorwegen voor haar aanwezigheid op deze bijeenkomst.

(Slot van pagina 3)

van zo'n maatregel komen mag af te grenzen van die, waarin het bij straf moet blijven. Onze wet gebruikt daarvoor het criterium, dat de maatregel alleen mag worden toegepast op per- sonen bij wie tijdens het begaan van het feit gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke storing der geestvermogens bestond. Deze woorden, die een lange parlementaire geschiedenis achter zich hebben, passen, voorzichtig gezegd, niet in de

opvattingen van alle juristen en psychiaters die ze moeten hanteren. Ze gaan uit van een schei- ding tussen normaal en abnormaal, gezond en ziek. Is die scheiding hanteerbaar? Een oude vraag waarmee de commissie zonder twijfel op- nieuw geconfronteerd zal worden.

Verder rijst de vraag of men – de tweesporig- heid van straf en maatregel hanterende – ook per se afzonderlijke strafgestichten en maat- regelgestichten moet hebben, of dat men beter één gedifferentieerd gestichtenstelsel voor ge- vangenen en verpleegden tezamen zou kunnen opbouwen.

Wij zeiden zoëven: „de tweesporigheid van straf en maatregel handhavende”. Want de diep- ste vraag waarvoor wij ons gesteld zien, is dunkt me deze: of de toevoeging in 1928 van de maat- regel naast de straf moet worden gezien als een complementering van de straf met de maatregel dan wel als een eerste stap op weg naar de ver- vanging van de straf door de maatregel.

Dit is de diepste vraag die ten grondslag ligt aan de vragen die de minister zijn commissie heeft gesteld, en die de commissie onder ogen zal moeten zien, ook al laat zij haar onbeant- woord.

Abonnementsgeld 1962

Voor onze abonné's bestaat thans nog een mo- gelijkheid om hun abonnementsgeld voor 1962 (Leden f 5,- en niet leden f 7,50) per giro te voldoen door storting en overschrijving op postrekening no. 304960 t.n.v. Hum. Verbond, Utrecht.

Op 26 februari gaan echter de kwitanties uit verhoogd met f 0,40 inningskosten. Bespaar ons de moeite en uzelf de kosten. Bij voorbaat dank.

IK denk er ZO over

Het euvel der zedendelicten

Het stukje onder deze titel in M. en W. van 2-12-'61 verschenen vond ik heel naar. Ik vermoed dat het artikel van L. H. C. Hulsman, waarvan het een referaat was, nog naarder is.

Juist als humanist verzet ik mij tegen dat weeë, labberlottige gedoe tegenover onze lieve medemens, de verkrachter, de wurger, de kinder-bezoedelaar-uit-neiging (bijna had ik geschreven: uit roeping). Die zielige psychopaat toch! Hij kan er immers niets aan doen, omdat hij nu eenmaal zo is!

Klets! We zijn zo, als we ons zelf maken. We hebben allemaal allerlei neigingen en driften, waaronder de geslachtsdrift een van de krachtigste is. Maar we verdienen nauwelijks de naam mens, als we onze driften niet beter weten te teugelen en te temmen. De kerk heeft het gemakkelijk, die beroept zich maar op een bijbelwoord: gaat uit en vermenigvuldigt u. En laat men alstublieft niet aankomen met de heiligheid van de geslachtsdaad: ik heb niet de minste extra-eerbied voor die brave huisvaders met twaalf kinderen, ik kan daar niets heiligs in zien. Wat ik er wel in zie, zal ik nu maar niet opschrijven, om niet „bepaald grof” te worden. Maar dat het tegenwoordig nog een winstgevend bedrijf is ook, wil ik er toch wel aan toevoegen.

En om nu op die arme psychopaten terug te komen, die zijn meestal niet getrouwd en missen derhalve de wettelijk-erkende uitlaatklep. In de handboeken over sexologie staan alle normale en van de norm afwijkende varianten van het geslachtsleven beschreven, we weten dat de natuur onuitputtelijk is in het voortbrengen van tal van mogelijkheden, tot copulatie met dieren toe. We hebben die alle voor kennisgeving aan te nemen en ons over niets te verwonderen. Ieder mens is ten slotte verantwoordelijk voor zichzelf.

Maar degene die ten koste van zijn medemens en tegen diens wil of medewerking zijn seksuele noden bevredigt dient als een gewone, desnoods ongewone of zieke misdadiger (met de nadruk op mis-dadiger) te worden behandeld. H.H. advocaten hebben het maar gemakkelijk. Hand in hand met H.H. psychologen bewijzen ze weliswaar niet de onschuld aan een aperte moord of verkrachting, maar zij trachten met succes de schuld-maat op te heffen, althans te verminderen door middel van psychische hij-kon-er-niets-aan-doenerigheden en de H.H. Edelachtbaren achter de groene tafel komen maar voor onoplosbare dilemma's te staan.

Houden zij rekening met de natuurlijkerwijs mogelijke afwijkingen (alles in de natuur is mogelijk, ook het kalf met vijf poten en de seksuele sadist) en verminderen zij dien overeenkomstig de strafmaat, dan zal op de duur de chaos ontstaan die de tegenpool is van de ge-orde-nde samenleving, die zij als recht-doenden hebben te handhaven en te versterken.

Gezien de hedendaagse produkten der letterkunde gaat het al een aardig stuk in de richting van het aanvaarden van chaos en absurditeit.

Een zedendelict is een vergrijp tegen de zeden, dat wil zeggen, de goede zeden. Maar wat zijn goede zeden? Gewoonten van samenleven die in een bepaalde tijd in het maatschappelijk verkeer als aanvaardbaar worden beschouwd bij communis opinio, d.i. bij algemene, ongeschreven overeenkomst. Deze communis opinio is aan grote schommelingen onderworpen. Maar de oud-testamentische geboden hebben zich tot op heden gehandhaafd, en een vergrijp tegen één van de tien, die in het maatschappelijk vlak liggen, is nog altijd strafbaar.

Een volwassene die een kind bezoedelt begaat een moord aan de ziel van dat kind, dat

verder levend dood zal zijn, en als men een dergelijke daad verdedigt met de woorden: hij kon het niet helpen, dan begaat men o.a. een ergerlijke huichelarij en aan dat kind een tweede misdaad! Het heilige woord:

Vader, vergeef het hun, zij weten niet wat zij doen

is hier niet van toepassing.

De delinquent wist wel degelijk wat hij deed. Hij is er voor uitgegaan en heeft staan loeren op een prooi. Hij zocht bewust en met voorbedachten rade bevrediging van zijn nood. En die nood is iets dat hij, mens zijnde, had dienen af te wegen tegen de gevolgen van zijn daad.

En dat men nu niet aankomt met het argument: „dat is het nu juist wat hij niet kon, hier ligt zijn onmacht, zijn 'ziekte'”.

Er is geen onmacht, maar onwil in het spel. En indien men hier toch nog een onderwerp tot debat van maken wil, dan wijs ik erop dat de besmeuring van de kinderziel duizend maal erger is dan een pak ransel voor de delinquent, ook al is hij psychopatisch „onschuldig”!

Dr. Arn. Saalborn

Onderschrift:

Liever geen debat over zedendelicten. Met emo-

Stijlmijmerij

De vorige keer heb ik u iets verteld over het zangkoor Vox Humana, dat onder leiding van Dick van den Berg nu al bijna tien jaar ijverig doende is het zingen een eigen plaats in het Verbondswerk te geven. Gedocumenteerd door een artikeltje in de Loopmare, het orgaan van onze Amsterdamse federatie, ben ik thans in staat u nog meer bijzonderheden te geven over deze unieke groep in het H.V. Laat ik voorop stellen, dat we hier beslist niet te maken hebben met lieden, wier ideaal het is ons Verbond op te splitsen in humanistische zangkoren, voetbalclubs, fanfarekorpsen en viscolleges. Integendeel, zij staan op het standpunt, dat vrijwel al deze activiteiten veel beter buiten dan binnen het H.V. beoefend kunnen worden en dat het omgekeerde alleen maar verzuiling in de hand werkt. Het zijn ook geen leden, die alleen maar zo nodig moeten zingen en voor de dagelijkse werkzaamheden in het Verbond geen belangstelling hebben. Ik zal al de functies niet opsommen die door de Voxianen in de Amsterdamse federatie en gemeenschappen worden bekleed, maar ik geef u de verzekering, dat deze corporaties vele moeilijke dagen zouden doormaken indien de zangers en zangeressen en masse hun bestuurs- en andere functies ter beschikking zouden stellen! Maar maakt u zich niet bezorgd, ze lopen niet weg. Het zingen is namelijk voor hun geen doel, maar middel en zij slaan het samen bouwen aan een betere wereld aanzienlijk hoger aan dan het samen zingen van een lied. Maar het een sluit het ander niet uit!

Maar daar heb ik het in deze hoek al eens over gehad, dus laat ik mij nu bepalen tot Vox Humana. In die Loopmare dan lezen we iets over de activiteiten van de laatste weken. Eind november een radio-opname voor de VARA, enige weken later een medewerking aan een zondagmorgenbijeenkomst van de Vrije Gemeente, de week daarop een uitzending voor de Wereldomroep en op de eerste kerstdag een feestelijk programma in een der Huizen van Bewaring te Amsterdam, dat op verzoek van onze humanistische raadsman in deze inrichting door Vox en het Amsterdams Jeugdkoor werd verzorgd.

'k Moet zeggen, de Vox-leden kunnen een

tionele uitingen komen we niet verder. Het onderwerp is een probleem, maar de geachte inzender hekelt motiveringen die de onze niet zijn en die ook wij als onjuist afwijzen. Hij gaat niet uit van onze beoordeling over de relatie delinquent-„normale” mens, maar schildert een oordeel over de delinquent dat wij niet geven. Discussie over een niet gestelde mening heeft hier weinig zin. Voor een deskundige beoordeling van het probleem mogen we verwijzen naar reeds verschenen artikelen van de professoren Kempe en Baan, en het artikel van prof. Enschede, in dit en het vorig Mens en Wereld. VI.

Nogmaals Staphorst

In Kritisch allerlei (Mens en Wereld van 13 januari 1962) wordt o.a. commentaar geleverd op de kwestie-Staphorst. De beide laatste zinnen van dit commentaar luiden als volgt: „Wat nog veel erger is, en wat wij bij het schrijven van ons commentaar op Staphorst nog niet konden weten, is dat er nog mensen zijn die deze schandelijke middeleeuwse vertoning willen goedpraten. Voor zulke mensen lijkt ons de mestkar nog niet eens zo'n slechte remedie.”

Naar mijn mening plaatst de laatste zin de commentator in principe op hetzelfde vlak als de „uitvoerders” in Staphorst. Die achten hun wijze van handelen immers ook een goede, althans „niet eens zo'n slechte remedie”.

W. Geerts

U heeft gelijk. Alleen is er tussen de opwelling van een niet zo beste gedachte en het stelselmatig uitvoeren ervan toch nog wel enig verschil.

Red. K.A.

conduite-staat tonen die er zijn mag. En dat allemaal zonder dat hun bestuurs- of commissiewerk of andere bezigheid in het Verbond er onder lijdt!

Maar nu nog iets over de verzuiling, waar we als rechtzinnige humanisten allemaal zo'n angst voor hebben. We moeten namelijk wel onderscheid maken tussen enerzijds gezelligheids-, ontwikkelings- en ontspanningsclubs alleen en uitsluitend in het leven geroepen tot stichting, lering en vermaak van de deelnemers en anderzijds groeperingen, die met hun werk (dat ze heus ook wel met genoegen doen) de organisatie van dienst kunnen zijn. Bij de eerste groep vinden we de korfbalclub, de dansles, de kunstkring en – niet te vergeten – de beroemde geitenfokvereniging. Aan de andere kant staan o.a. de toneelgroep, het zangkoor, het orkest en het cabaret. Beide categorieën kunnen best gedijen in een neutrale of onverzuiilde sfeer. Maar neem nu eens het geval dat we als humanisten een bijzondere bijeenkomst gaan beleggen en we er wat meer van willen maken dan een causerie, een lezing of een discussie. Dat zou dan kunnen zijn een familiedag, een bevrijdingsbijeenkomst, een jaarwisseling, een herdenking, een jubileum. Hoofdzaak is dan meestal wel het gesproken woord, maar daarvóór en daarna willen we iets omlistends: muziek, zang of voordracht. En als zelfstandig deel van de samenkomst zou bijv. een toneelstukje, pantomime of cabaretprogramma best op zijn plaats zijn. Maar waar haalt een mens dat allemaal vandaan? Op de „vrije markt”, in de neutrale of onverzuiilde sector? 't Zou wel aardig zijn als dat kon, maar laten we praktisch blijven: dat wordt niets! En daarom nu zou je wat meer groepen moeten hebben als Vox Humana, ik bedoel kernen van humanisten, die zich voor de opluistering van onze bijeenkomsten speciaal bezig houden met de zang, de muziek, het voordragen, het toneel of het cabaret. Wat zouden ze kleur kunnen brengen in ons gemeenschapsleven en wat zouden ze met hun werk menige bijdrage kunnen leveren aan de stijlvorming in het Verbond.

Styliet

N.B. D'r is nog zo'n groep! In het orgaan van de Haarlemse humanisten lees ik althans van een nieuwjaarsbijeenkomst, waar o.a. (en nu citeer ik) „onze jongste telg, de toneelgroep, van zich zal laten horen tijdens het programma”. Bravo! Welkom, veel succes enne... horen we nog iets?

Gesproken woord en radio bestel

Wij hebben even gewacht met reageren op het artikel dat de heer J. Hermans in deze rubriek heeft geplaatst onder het hoofd „Gesproken woord en radiobestel”. Eerlijk gezegd hadden wij gehoopt, dat ook anderen de kwestie ter harte zou gaan, die wij in „Kritisch allerlei” hadden aangesneden; uit het uitblijven van andere brieven willen wij intussen niet concluderen dat dat niet het geval zou zijn.

De heer Hermans dan wil „een aantal vergissingen” van uw redacteur corrigeren, maar begint met de ernstige vergissing, dat „de schrijver van de rubriek ‘Kritisch allerlei’ in ‘Mens en Wereld’ van 4 november jl. geen vriend van de grote omroepverenigingen (is)”. Dat nu is een foutief uitgangspunt, want het zou al erg on dankbaar zijn als een lid van het Humanistisch Verbond, de goede relaties van dat Verbond met bijvoorbeeld AVRO en VARA kennende, zich een vijand van die instellingen zou verklaren. Dat neemt intussen niet weg, dat hij, schrijvend vanuit een humanistisch standpunt, onrecht meent te moeten signaleren waar zich dat voordoet, om het even of dat in de kringen van vriend of vijand is. Misschien is zelfs het eerste nog wel belangrijker.

Of er in dit geval sprake is van onrecht, blijkt een vraag die humanisten verschillend kunnen beantwoorden, maar naar onze mening is dat toch wel het geval. Wij willen er nogmaals op wijzen, dat de onrechtvaardigheid zit in het feit dat men er naar streeft – zij het in wat verzachte vorm – de VPRO aan overeenkomstige normen te binden als de grote omroepverenigingen, terwijl deze kleine groep met *een derde* van het ledental van de grote omroepverenigingen slechts beschikt over *een tiende* van de zendtijd van die verenigingen. Stellen wij het aantal zenduren van de grote verenigingen bijvoorbeeld op 100 per week, dan zou redelijkerwijs de VPRO 33 uren toebedeeld moeten krijgen. In dat geval zou zij zich kunnen houden aan dezelfde norm als haar „grotere zusters”, die in dit hypothetische geval 70 uren muziek en 30 uren gesproken woord zouden uitzenden; de VPRO zou dan bijv. 22 uren muziek en 11 uren gesproken woord kunnen uitzenden. In werkelijkheid heeft zij echter niet zo’n evenredig deel van de zendtijd ter beschikking, maar moet zij het doen met 10 uren tegenover iedere 100 van „de grote”. In verband daarmee hebben de grote omroepverenigingen nu wel grootmoediglijk bepaald, dat men met een verdeling 50–50 % genoeg zou nemen, maar dat komt er in ons voorbeeld nog altijd op neer, dat de VPRO met slechts 5 uur gesproken woord genoeg moet nemen in plaats van de 11 uur waarop zij tenminste recht zou hebben. Alleen omdat de gehele zendtijd van de VPRO (in ons voorbeeld 10 uur) nog geringer is dan het aantal uren gesproken woord waar zij bij een verdeling van de zendtijd naar ledentallen aanspraak op kon maken (zonder ook maar ergens met de voorschriften van de Programmacoördinatiecommissie in conflict te komen!), heeft de VPRO in het huidige bestel de status van „bijzondere omroepvereniging”. Dat is ook de reden waarom de grotere tot voor kort niet aan het voor een groot deel uit gesproken woord bestaande programma van dit kleintje hebben getornd.

Nu men dat zo plotseling wel doet op een tijdstip dat samenvalt met het indienen van een definitief plan voor een nationale omroep door diezelfde VPRO (het eerste voorstel was slechts voorlopig), lag de veronderstelling voor de hand, dat men om die reden de VPRO wilde treffen, temeer daar de NRU op een persconferentie dit rapport zelf ter sprake bracht. Als de heer Hermans dit bestrijdt, kan hij echter beter ingelicht zijn, en te bewijzen valt hier uiteraard weinig.

Als men het uitzenden van „principiële stof” dan al zo bezwaarlijk vindt en zo snel over een teveel praat, kan men de VPRO er toch be-

zwaarlijk een verwijt van maken, zoals de heer Hermans doet, dat zij zich „in het radiowerk al lang niet meer tot principiële uitzendingen alleen (beperkt)”. Dat het minder principiële tot de „wezenlijke taak” van een omroepvereniging zou behoren, zouden wij niet graag willen beweren. Ook het brengen van ontspanning op een behoorlijk peil lijkt ons tot de standing van een omroep bij te dragen.

Het is jammer dat de heer Hermans, in het voetspoor van de grote omroepverenigingen, zijn standpunt naar voren brengt in termen als „onder druk van de omstandigheden”, „in het belang van de radioluisteraars” e.d. De omstandigheden zijn al jaren en jaren gelijk en er is beslist geen nieuwe druk van uitgegaan eind vorig jaar. Met een nieuwe omroepwet op stapel is dat argument trouwens al erg zwak. Wat het belang van „de” radioluisteraars is, zal wel niemand kunnen vaststellen. De PCC beriep zich vooral op „kritiek in de pers”, maar toen daar op de al eerder genoemde persconferentie naar werd geïnformeerd, bleek die zich tot een of ander Haags advertentieblaadje te beperken. Het belang van de VPRO-leden lijkt ons met de genomen maatregelen in ieder geval weinig gediend. En wat dat „al jarenlang kreunen onder de last van het gesproken woord op vrijdagavond” betreft, ja, dat is een kwestie van smaak: voor ons is de vrijdag vrijwel de enige avond dat wij voor de radio thuisblijven...

Wij hopen met het bovenstaande ons standpunt voldoende te hebben verduidelijkt. Resumerend menen wij te mogen stellen dat, ook zonder dat wij ons over het huidige omroepbestel als zodanig uitspreken en zonder dat wij voor één bepaalde omroepvereniging partij kiezen, wij het erover eens kunnen zijn, dat de verdeling van de zendtijd nu onjuist is en onrechtvaardigheden als de bovengenoemde in de hand werkt. Zij werkt ook in de hand, dat minderheden (denk aan ons eigen Verbond, denk ook bijv. aan de VVD) niet of nauwelijks aan bod komen en aangewezen zijn op de gastvrijheid van anderen. Hoe dankbaar wij voor die gastvrijheid mogen zijn en hoezeer wij de vriendschap met zowel de VARA en de AVRO als de VPRO op prijs stellen, de situatie blijft principieel onjuist.

Red. K.A.

Onderschrift

Wat mij betreft nog enkele opmerkingen.

Ik verwijt de VPRO allerm minst dat zij zich niet beperkt tot principiële uitzendingen. Maar dan kan het ook geen halszaak zijn een aantal muziekuitzendingen te geven in plaats van enkele niet-principiële gesproken woord-uitzendingen. Te meer omdat de VPRO zelf kon uitmaken welke uitzendingen zouden vervallen.

Het feit dat de VPRO ook m.i. – en als ik goed ben ingelicht ook volgens de grote omroepverenigingen – meer zendtijd zou moeten hebben, doet toch niet af aan het bezwaar van de PCC tegen de opeenhoping van gesproken woord op een bepaalde avond? In dat opzicht schiet de op zichzelf logische berekening van de Red. K.A. het doel voorbij.

Of de PCC daarin gelijk heeft is een andere zaak. Het gaat er om dat men niet aan „straf” voor het VPRO-plan hoeft te denken, om haar besluit te begrijpen. Het is niet aannemelijk dat men zo’n „straf” pas zou opleggen op het moment dat de staatssecretaris het rapport van de VPRO opzij geschoven had.

Voor verontwaardiging is dan ook geen plaats. Wel voor gedachtenwisseling over de vraag of de PCC terecht aan de inderdaad zeer grote afkeer van gesproken woord (niet alleen in een „Haags advertentieblaadje”) is tegemoetgekomen. Het probleem zo te stellen was het doel van mijn ingezonden stuk.

J. Hermans

Nieuws over Oslo

Registratie

Sedert de verschijning van het vorige nummer van het Information Bulletin is de eerste aankondiging in duizenden exemplaren over de gehele wereld verspreid, zowel in het Engels als in het Frans en Duits. De daarop reeds binnengekomen voorlopige aanmeldingen doen verwachten dat wij een zeer bevredigend aantal belangstellenden in Oslo aanwezig zullen zien.

Teneinde de nodige voorzieningen voor al deze gasten tijdig te kunnen treffen, is het noodzakelijk dat wij binnen enkele weken een duidelijk beeld hebben van het aantal te verwachten deelnemers en hun wensen voor accommodatie enz. *Daarom dringen wij er bij organisaties en personen op aan niet langer te wachten met opgave voor deelneming!*

Betaling van de congresgelden heeft nog niet plaats te vinden. Dit kan geschieden nadat men in de tweede aankondiging daartoe wordt uitgenodigd, omdat als regel dan ook nog andere kosten bij vooruitbetaling kunnen worden verrekend. Aanmeldingen uitsluitend bij IHEU, Oudegracht 152, Utrecht.

Schrijvers van pre-adviezen

Inmiddels is bekend geworden, dat L. V. Vládar, Lic. M.S.S., socioloog aan de Centrale Universiteit van Caracas (Venezuela), de schrijver zal zijn van het tweede pre-advies over het onderwerp: „Towards freedom in an organized world”.

Het doet ons genoeg dat onder de schrijvers van de pre-adviezen hierdoor ook het Zuid-amerikaanse continent vertegenwoordigd is, een werelddeel, waar wij tot nu toe weinig aanknopingspunten hadden, doch waar de belangstelling in de laatste tijd sterk blijkt te groeien.

Reisfonds

Vergeet niet uw bijdrage tot dekking van de kosten van geestverwanten, die op ons congres niet gemist kunnen worden. Volg zo spoedig mogelijk het voorbeeld van hen, die ons reeds hun solidariteitsbijdrage deden toekomen.

Bankrelatie: Vlaer & Kol, Oudegracht, Utrecht, onder vermelding „Reisfonds”.

Geluidsbanden

Ten behoeve van de voorbereiding van ons congres is ons secretariaat in het bezit van bandjes met korte toespraken van voorzitter en secretaris. Teneinde vast te kunnen stellen hoe groot de behoefte aan dergelijk propagandemateriaal is, verzoeken wij belangstellende organisaties en personen zich te wenden tot het secretariaat van de IHEU.

Mens en Wereld

verschijnt om de veertien dagen

Hoofdredacteur: P. W. van der Vliet

Redactieraad: Mr. H. Singer-Dekker, dr. H. Bongers, prof. dr. J. C. Brandt-Corstius, R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof, H. A. Scheltes, J. van Straten

Redactiesecretaris:

H. P. Danz, Schieweg 87c, Rotterdam 4, telefoon 80641

Administratie, abonnementen en advertenties:

Oudegracht 152, Utrecht, telefoon 10163; postgiro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag
Kleine advertenties f 0,20 per woord

Abonnementsprijs voor leden van humanistische organisaties f 5,— per jaar, voor niet-leden f 7,50, buitenland f 8,—; losse nummers f 0,30.

Zeddam-Montferland

Voor een heerlijke rustige vakantie in een uniek natuurgebied met prachtige bossen: Pension „Wijde Blick”. Uitstekende verzorging. Bij weekverblijf f 8,- p.p. p.d. Tel. 08345-4 93.

Sportieve dame, m.l., zoekt vrijwillig een plaats als dame huishoudster, in beschaafd milieu, waar auto aanwezig. Liefh. natuur, kunst, muziek en dieren.
Brieven onder no. Febr. 1 a.h. bureau v.d. blad.

Mogen wij onze lezers nog eens attent maken op de volgende door het Humanistisch Verbond uitgegeven brochures?

U kunt deze verkrijgen tegen de er achter genoemde prijzen.

Wat ben ik eigenlijk?	f 0.25
Dit wordt gedaan	- 0.30
Een verrassende ontmoeting	- 0.25
Onze kinderen tussen Humanisme en Christendom	- 0.75
De dag ligt voor ons	- 0.35
Humanisme en opvoeding	- 0.95

Een volledige brochurelijst wordt U op Uw verzoek gaarne toegezonden.

Zo juist verschenen:

„DE HUIDIGE MENS BESCHOUWING”
(publ. door het N.G.C.)

geschreven door:

Dr. W. Couturier S.J.
Prof. Dr. B. M. I. Delfgaauw
Dr. H. Faber
Dr. K. J. M. van de Loo
Prof. Dr. C. A. van Peursen
Drs. J. G. van der Ploeg
Prof. Dr. A. Poslavsky
Dr. J. P. van Praag
Drs. H. Redeker

Deze brochure is te bestellen bij het Centraal bureau bij voorkeur door storting of overschrijving op postrekening 304960 t.n.v. H.V., Utr., met vermelding op het strookje NGC no. 24.

Adresveranderingen

U kunt de administratie veel werk besparen, door bij verhuizing tijdig uw adreswijziging op te geven aan het Centraal Bureau Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht.

Leden-abonnees in Amsterdam kunnen hun adresverandering opgeven aan de Ledenadministratie Amsterdam, Rooseveltlaan 128 III, Amsterdam-Z.

Ook de buitenkerkelijke leden van de Partij van de Arbeid hebben een organisatorisch centrum nodig

DE HUMANISTISCHE WERKGEMEENSCHAP is dit centrum!

Het orgaan van de H.W.G. is het maandblad

„VERNIEUWING”

onder redactie van Karel Timmerman

Abonnementsprijs f 1,75 per jaar

Een proefnummer wordt U gaarne toegezonden door het Secretariaat
Haagweg 210 - Leiden

REKENSCHAP

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT voor wetenschap en cultuur,
wil een blad zijn voor de verdieping van de humanistische overtuiging

Redactie: Prof. Mr. A. D. Belinfante, Prof. Dr. H. Freudenthal,
F. P. Huygens, Prof. Dr. Libbe van der Wal en
Prof. Dr. B.W. Schaper.

Abonnementsprijs: f 7.50 per jaar (voor donateurs en contribuanten van
Socrates en voor studenten f 6.— per jaar).

Het abonnement kan ieder kwartaal ingaan.

HUMANISTISCHE STICHTING
SOCRATES
Oudegracht 152, Utrecht
Giro 582293

Woord van de Week
(Radio-lezingen van het Hum. Verb.)

Het aantal abonnees bedraagt thans ruim

5000

De abonnementsprijs is f 4,— per jaar.

De abonnementsprijs voor 1962 kunt u overschrijven op postrekening no. 58 t.n.v. de Hum. Luisterkring te Utrecht met als omschrijving: Nieuw abonnee 1962.

Na ontvangst krijgt u alle verschijnende nummers regelmatig toegezonden.

MENS EN KOSMOS

Gewijd aan de studie van godsdienst, wijsbegeerte en wetenschap met hun grensgebieden, onder redactie van J. M. Hondius, Dr. H. Groot, Mr. N. Kluwer, P. Krug en Dr. D. H. Prins.
Abonnementsprijs f 15,— per jaar (6 nummers). Losse nummers f 2,50.

Vraagt toezending gratis proefnummer en catalogus van uitgaven op geestelijk gebied bij de uitgever N. KLUWER - DEVENTER.

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

Als U nu een levensverzekering sluit moet U rekening houden met de koopkracht die het te zijner tijd uit te keren bedrag zal hebben.

URORA helpt U daarbij met een nieuwe vorm van levensverzekering, gebaseerd op de kosten van levensonderhoud.

Als U daarvan meer wilt weten, vraag dan inlichtingen over de Index - Benaderingspolis bij:

N. V. LEVENSVZERKERING MAATSCHAPPIJ
Stadhouderskade 1a Amsterdam Telefoon 18 55 55.

URORA

Humanistische Correspondentiekring voor **huwelijkscontacten** opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht, gaarne 24 ct aan postzegels insluiten.